

توسعه کارآفرینی روستایی بر اساس ظرفیت‌های محلی با استفاده از روش تصمیم‌گیری چندمعیاره PSI (نمونه موردی: استان آذربایجان شرقی)

ندا بیرقی خطیبی

دانشگاه تربیت مدرس تهران

چکیده. کارآفرینی نقش مهمی در توسعه اقتصادی یک کشور دارد و همچنین امروزه توسعه کارآفرینی روستایی یک موضوع کلیدی در استراتژی‌های توسعه ملی در بسیاری از کشورها مطرح است. به منظور توسعه کارآفرینی، شناسایی ظرفیت‌ها و قابلیت‌های جوامع محلی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و همچنین در روستاها ظرفیت‌های مختلفی جهت راه‌اندازی فعالیت‌های کارآفرینی وجود دارد که با شناسایی آن‌ها می‌توان جهت برنامه‌ریزی بهتر، اشتغال‌زایی و کارآفرینی از آن‌ها استفاده نمود و به نتایج مطلوب مورد نظر دست یافت و در نهایت موجب توسعه اقتصادی و اجتماعی در روستاها و در نهایت سطح ملی شد. هدف از این پژوهش مطالعه ظرفیت‌های محلی شهرستان‌های واقع در استان آذربایجان شرقی در راستای توسعه کارآفرینی روستایی و رتبه‌بندی آن‌ها است. با توجه به اطلاعات منتشرشده توسط مرکز آمار ایران، استان آذربایجان شرقی با ۸/۱۲۴۲ هزار تن و سهم ۴۲/۱۰ درصدی از مقدار تولید محصولات باغی کشور در رتبه سوم کشور قرار دارد و همچنین در بخش کشاورزی در جایگاه ۶ کشور قرار گرفته است، بنابراین ضرورت توسعه کارآفرینی در این بخش حایز اهمیت می‌باشد. پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی - تحلیلی است. گردآوری اطلاعات به روش مطالعات کتابخانه‌ای و استفاده از سالنامه آماری استان آذربایجان شرقی انجام گرفته است. جامعه آماری شامل تمامی ۲۰ شهرستان آذربایجان شرقی است که از بین آن مناسب‌ترین مکان با ظرفیت بالا در توسعه کارآفرینی انتخاب شده است. از روش تصمیم‌گیری چندمعیاره PSI برای مقایسه شاخص‌ها در سطح استان استفاده شده است. نتایج حاصل از پژوهش

دریافت: ۱۴۰۳/۲/۲۶، پذیرش: ۱۴۰۳/۸/۲۰.

نشان داد شهرستان عجبشیر با بیشترین امتیاز از نظر شاخص انتخاب ارجح به عنوان مناسبترین شهرستان برای مکانیابی و توسعه کارآفرینی می باشد و شهرستان ورزقان از نظر شاخص های مورد نظر، نامناسبترین شهرستان است.

واژه گان کلیدی: کارآفرینی روستایی، ظرفیت های محلی، اقتصاد ملی، شاخص انتخاب ارجحیت، آذربایجان شرقی.

۱- مقدمه

روستاها مملو از فرصت های جدید و کشف نشده هستند که کشف و بهره برداری به موقع از این فرصت ها و ایجاد کسب و کارهای جدید و رقابت پذیر بر مبنای آن، می تواند مزایای چشمگیری برای روستاییان به همراه آورد [۹] و تنوع بخشی به فعالیتهای اقتصادی روستا بر اساس پتانسیل ها و فرصت ها و ظرفیت های موجود در آنها می تواند تقویت کننده توسعه اقتصادی روستاها باشد [۴].

امروزه نقش و جایگاه روستاها در فرایندهای توسعه اقتصادی، سیاسی و اجتماعی در مقیاس های محلی، منطقه ای، ملی و بین المللی و پیامدهای توسعه نیافتگی مناطق روستایی، چون فقر گسترده، نابرابری فزاینده، رشد سریع جمعیت، بیکاری، مهاجرت، حاشیه نشینی شهری و غیره موجب توجه به توسعه روستایی و حتی تقدم بر توسعه شهری شده است [۱].

در سالهای اخیر یکی از مشکلات اساسی کشور ما، عقب ماندگی روستاها و مهاجرت روستاییان به نواحی شهری که عامل اصلی آن مسائل اقتصادی و عدم تخصیص بهینه سرمایه، به خصوص دسترسی به اشتغال و سرمایه های اقتصادی بوده است، که مشکلات بسیار زیادی مانند کاهش توان مالی و اقتصادی، حاشیه نشینی، کاهش کیفیت زندگی، کمبود اشتغال، افزایش جرم و جنایت در شهرها به همراه داشته است [۶].

بسیاری از کشورها، راه حل برون رفت از این بحران ها را کارآفرینی می دانند و به آن توجه فوق العاده ای می کنند. به طوری که یکی از باورهای برنامه ریزان و متولیان توسعه سکونتگاههای انسانی در عصر حاضر، لزوم تشویق جمعیت انسانی برای گرایش به کارآفرینی است تا در سایه این رهیافت، چاره جویی مناسب و پایداری برای چالش های

حاکم بر فضاهاى جغرافیایی نظیر روستاها شود، چرا که کارآفرینی تأثیر مهمی در رشد اقتصادی دارد و همچنین دارای پیامدهای مهم اجتماعی است و اهمیت آن به عنوان موتور رشد اقتصادی در سطح منطقه ای به طور گسترده ای شناخته شده است [۸]. باگال و همکارانش معتقدند که برنامه توسعه کارآفرینی به حذف بسیاری از مسائل مانند بیکاری، فقر، رشد نابرابر منطقه ای، تمرکز قدرت و غیره کمک می کند و با حل این مسائل به پیشرفت اقتصادی کمک می کنند [۱۴] از این رو، توسعه کارآفرینی روستایی یک موضوع کلیدی در استراتژی های توسعه ملی در بسیاری از کشورها قلمداد می شود [۱۷].

در سالهای اخیر حمایت از کارآفرینی و گسترش آن به استراتژی در توسعه، شکوفایی و رشد جوامع انسانی تبدیل شده است که از طریق آن، همه عوامل، منابع و امکانات یک جامعه هدف قرار می گیرند [۱۲] و با ایجاد بستری مناسب برای توسعه، از ابزارهای پیشرفت اقتصادی کشورها و به ویژه کشورهای در حال توسعه به شمار می رود [۱۹]. هازاریکا (۲۰۱۶) معتقد است که کارآفرینی نقش مهمی در توسعه اقتصادی یک کشور دارد و توسعه کارآفرینی برای رشد ملی و توسعه اقتصادی ضروری است [۱۸]، همچنین از کارآفرینی به عنوان موتور محرک رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی یاد می کنند [۳]، بنابراین اکنون توسعه روستایی بیش از گذشته با پدیده کارآفرینی مرتبط است [۹]. بر اساس بیانیه جهانی کارآفرینی، همبستگی زیادی میان رشد اقتصاد ملی، افزایش قدرت سرمایه گذاری و سطح فعالیت کارآفرینی وجود دارد. کارآفرینان به عنوان عناصر اصلی در تسریع توسعه کشورهای در حال توسعه و در تجدید و استمرار توسعه کشور های صنعتی مورد توجه بوده اند [۶].

اهمیت کارآفرینی در توسعه روستایی از آنجا ناشی می شود که میتوان با شناسایی فرصتها و مشکلات موجود، به ابداع راهکارهای نوین در جهت رشد و توسعه همت گمارد. بدین ترتیب کارآفرینی می تواند از طریق ایجاد اشتغال، بهبود کیفیت زندگی، توزیع مناسب درآمد و بهره برداری بهینه از منابع، نقش مهمی در توسعه روستایی داشته باشد [۱۱]. هازاریکا (۲۰۱۶) بیان می کند که توسعه کارآفرینی پیش نیاز یک توسعه کلی اجتماعی اقتصادی هر کشوری است. توسعه کارآفرینی برای رشد ملی ضروری است [۱۸]، اما باید توجه داشت که شکل گیری کارآفرینی نیازمند فراهم بودن بسترها و زمینه هایی است؛ به عبارت دیگر، توسعه کارآفرینی مشروط به وجود ظرفیتهای کارآفرینانه در فضاهاى

جغرافیایی و همچنین بین نیروهای انسانی فعال مستقر در آن است [۱۱]، در نواحی روستایی مسلماً ظرفیتها و پتانسیلهایی نهفته است که با شناسایی آنها میتوان فعالیتهای متنوعی در زمینه های کشاورزی، گردشگری، ورزش، صنایع دستی و ... در روستاها انجام داد و در نتیجه نابرابریهای درآمدی و بیکاری را کاهش داد و راه توسعه اقتصادی روستایی را فراهم کرد [۹]، و همچنین افزایش ظرفیت محلی نشان دهنده بهبود وضعیت با استفاده از آگاهی و دانش، توانمندسازی و مشارکت و کارآفرینی و نوآوری است [۲۰].

با توجه به اهمیت موضوع، پژوهش حاضر با هدف بررسی توسعه کارآفرینی بر اساس ظرفیت های محلی انجام گرفته است و از طرفی هم با توجه به استان آذربایجان شرقی پتانسیل بالایی در توسعه کارآفرینی در زمینه کشاورزی و صنایع وابسته به آن دارد و براساس آخرین نتایج مرکز آمار ایران (۱۴۰۱)، ارزش افزوده بخش فعالیت های کشاورزی در استان آذربایجان شرقی حدود ۳/۴۶ درصد از کل ارزش افزوده بخش کشاورزی کشور را تشکیل می دهد که از نظر این شاخص، استان در جایگاه بسیار مناسبی قرار دارد و با ۱۲۴۲/۸ هزار تن و سهم ۱۰/۴۲ درصدی از مقدار تولید محصولات باغی کشور در رتبه سه کشور قرار دارد و در سال ۱۴۰۱ استان با تعداد ۱۹۰ هزار نفر و دارا بودن سهم ۵/۴۱ درصدی شاغلان ۱۵ ساله و بیشتر در بخش کشاورزی کشور در جایگاه ۶ کشوری قرار گرفته است. و از طرفی با توجه به اینکه توسعه کشاورزی، نیازمند برنامه ریزی اساسی بر پایه توانمندی های هر منطقه است؛ بنابراین در این زمینه، کارآفرینی روستایی به عنوان یک رویکرد اساسی میتواند کمک شایانی به توسعه و پیشرفت روستاها در استان آذربایجان شرقی بنماید، بنابراین در پژوهش حاضر به رتبه بندی شهرستانهای استان مذکور بر اساس ۸ شاخص مرتبط با کشاورزی با استفاده از روش تصمیم گیری چندمعیاره PSI و بررسی و ارزیابی ظرفیت های نواحی روستایی برای توسعه کارآفرینی در جهت پاسخگویی به سوالات زیر است:

۱- ظرفیت روستاهای مورد مطالعه برای توسعه کارآفرینی در چه وضعیتی قرار دارند؟

۲- کدام یک از شهرستان ها برای توسعه کارآفرینی ارجح تر است؟

باتوجه به این مباحث، و همچنین اینکه کارآفرینی مناسب با شهرستانهای دارای ظرفیت توسعه روستایی در این استان، موجب کاهش بیکاری، افزایش بهره وری افراد و منابع، افزایش درآمد، بهبود وضعیت اقتصادی و توانمندی جامعه روستایی را در پی دارد و به عنوان راهبردی مناسب و مؤثر در تسریع جریان توسعه روستایی است، به

بررسی و مطالعه در این زمینه پرداخته ایم.

۲- مبانی نظری

ریشه کلمه کارآفرین از واژه فرانسوی *Entreprendre* و به معنی متعهد شدن است. مرکز کارآفرینی جهانی، کارآفرینی را فرایند توانایی جمع آوری منابع ضروری و لازم برای سرمایه گذاری روی فرصت‌های شغلی جدید و رشد پی در پی کسب و کارهای مبتکرانه تعریف کرده است [۱۰]، ژان باتیست سی، "اولین کسی بود که بر نقش حیاتی کارآفرینان در بسیج منابع اقتصادی بر اساس اصول سرمایه گذاری و بهره وری تأکید کرد [۶]."

کارآفرینی واژه ای است نو و از معنای آن نمی توان به مفهوم واقعی آن دست پیدا کرد و از این نظر نیز کارآفرینی تعاریف متفاوتی دارد. وجود تفاوت ها در تعریف کارآفرینی، از سویی نشان دهنده گستردگی و اهمیت موضوع است که می تواند از زوایای مختلف مورد بررسی قرار گیرد و از سوی دیگر نشان دهنده پویای موضوع است که زمینه ارائه مدل ها، تئوری های متفاوتی را فراهم می آورد [۸].

نخستین بار متخصصان علم اقتصاد اقدام به تعریف کارآفرینی کردند. شومپتر کارآفرین را موتور توسعه اقتصادی می داند که با تغییر و اصلاح سیستم اقتصادی موجود، سیستم جدید و کاراتری را جایگزین آن می کند [۱۱]. کارآفرینی روستایی راهکاری جدید در نظریه های توسعه برای توانمندسازی و ظرفیت سازی در مناطق روستایی در راستای دستیابی به توسعه پایدار است و به عنوان یک راهبرد نو در توسعه مناطق روستایی به علت ماهیت اشتغال زایی بالا می تواند برای روستائیان اشتغال مولد و دائم و برای بیکاران فصلی اشتغال موقت ایجاد کند [۲].

دابسون (۲۰۰۱) بیان می کند که کارآفرینی روستایی به عنوان ابزاری برای از بین بردن فقر روستایی و عدم تعادل شهری روستایی و حل مشکلات ریشه دار اقتصادی در جوامع کم درآمد و مناطق افسرده در مناطق روستایی محبوبیت بیشتری پیدا کرده است [۱۶]. تاکنون مطالب زیادی در رابطه با تئوری کارآفرینی منتشر شده است، اما هنوز، توسعه ی کارآفرینی در جوامع روستایی جا نیفتاده است، کارآفرینی روستایی و کارآفرینان روستایی در اصل هیچ تفاوتی با سایر کارآفرینان و کارآفرینی ندارند، در واقع کارآفرینان روستایی

همان ویژگی های را دارند که کارآفرینان مناطق دیگر دارند [۱۱]، حتی به دلیل بالا بودن ریسک در فعالیت ها و محیط های روستایی، همچنین به دلیل کمبود امکانات و ضعف مدیریت در محیط های روستایی کارآفرینان روستایی باید به مراتب، قدرت ریسک پذیری بیشتری نسبت به دیگران داشته باشند. ریگان، کارآفرینی روستایی را فراهم کننده زمینه اشتغال، افزایش درآمد و تولید ثروت، بهبود دهنده کیفیت زندگی و کمک کننده به افراد محلی برای مشارکت در اقتصاد برمی شمارد [۱۰]. مطالعات مختلف نشان می دهد که کارآفرینی روستایی یکی از زمینه های مناسب برای ایجاد اشتغال در بخش های کشاورزی و غیرکشاورزی است و مهمترین عامل توسعه پایدار روستایی به شمار می آید [۸].

ورتمن (۱۹۹۰) تعریف جالبی از کارآفرینی روستایی ارائه می دهد، او اعتقاد دارد که کارآفرین روستایی کسی است که ایجاد سازمانی جدید که تولیدی جدید یا خدماتی تازه را معرفی، یا بازار جدیدی را به وجود آورد یا از فناوری جدید در محیط روستایی استفاده کند

از نظر ورتمن، کارآفرینی روستایی عبارت است از: ایجاد سازمانی جدید که تولید یا خدمت جدیدی را معرفی یا بازار جدیدی را ایجاد می کند، یا از فناوری جدیدی در محیط روستایی استفاده می کند، کارآفرین روستایی به دنبال شناخت فرصت های جدید، نوآوری و خلاقیت در فعالیتهای کشاورزی و غیرکشاورزی، کاربری اراضی و استفاده بهینه، متنوع و نوآورانه در مسیر توسعه روستایی است. کارآفرینی روستایی میتواند تجارت و کسبوکار را در مشاغل کشاورزی و غیرکشاورزی گسترش دهد [۱۰].

در کل میتوان کارآفرینی روستایی را چنین تعریف کرد که عبارت است از ایجاد سازمانی جدید که تولید یا خدمت جدیدی را معرفی یا بازار جدیدی را ایجاد میکند، یا از فناوری جدیدی در محیط روستایی استفاده میکند، کارآفرینی روستایی فراهمکننده زمینه اشتغال، افزایش درآمد و تولید ثروت، بهبود دهنده کیفیت زندگی و کمک کننده به افراد محلی برای مشارکت در اقتصاد می باشد. در مجموع می توان گفت کارآفرینی در مفهوم روستایی خود بر واقعیت ایجاد شغل در نواحی روستایی متمرکز است. همچنین کارآفرینی روستایی به عنوان عامل ایجاد سازمان جدید در معرفی محصولات جدید،

استفاده بهینه یا ایجاد بازارهای جدید، بهره برداری از فناوری های جدید در محیط روستایی نیز شناخته شده است [۵].

قدیری و همکارانش مؤلفه های کارآفرینی روستایی را در سه بخش اصلی تقسیم نموده اند، مؤلفه پیش زمینه های فیزیکی به عنوان بخش اول کارآفرینی شامل چشم اندازهای طبیعی، سرمایه گذاری های زیربنایی به طور مستقیم بر مؤلفه های اقتصادی، نهادی - سازمانی و اجتماعی - فرهنگی به عنوان ظرفیت های کارآفرینی جامعه تأثیر می گذارد. مؤلفه های اقتصادی، سازمانی و اجتماعی فرهنگی به عنوان بخش دوم کارآفرینی هم فرصتها و هم موانعی را برای ظرفیت های کارآفرینی افراد به وجود می آورند. مؤلفه ویژگی های فردی به عنوان بخش سوم کارآفرینی، نشان می دهد که یک جامعه از طریق افراد قادر به کشف، ارزیابی و بهره برداری از فرصتهایی است. که از طریق پیش زمینه های فیزیکی و سه جزء دیگر از ظرفیت کارآفرینی (اقتصادی، نهادی - سازمانی و اجتماعی - فرهنگی) محلی یا خارج از جامعه محلی به وجود می آید [۱۱].

بینگتون در تحقیق به بررسی معنا و منابع ظرفیت روستاها برای رسیدگی و حل مشکلات توسعه محلی در روستاهای اندونزی می پردازد و بر این باور است که چنین ظرفیت هایی واقعاً وجود دارند و یافتن ابزارهایی برای افزایش دامنه آنها مهم است و روستاییان دانش دقیق تری از نیازها و نگرانی های خود، محیطی که در آن فعالیت می کنند، و شرایط محلی که باید در هر موردی در نظر گرفته شوند، دارند [۱۵].

بنابراین راه اندازی کسب و کارهای کوچک و فعالیت های کارآفرینانه در هر منطقه، مستلزم وجود و فراهم ساختن زمینه ها و ظرفیت هاست، بانک جهانی ظرفیت را ترکیبی از مردم، نهادها، و تجربه های آنان می داند که کشورها را قادر می سازد تا به اهدافشان دست یابند [۱۰].

۳- روش تحقیق

روش تحقیق در مطالعه حاضر، توصیفی- تحلیلی و از جنبه هدف نیز کاربردی است. روش جمع آوری داده ها از نوع کتابخانه ای و استفاده از سالنامه آماری استان آذربایجان شرقی است و در مجموع از ۸ شاخص کمی برای انتخاب ارجح در بین ۲۰ شهرستان در استان آذربایجان شرقی استفاده شده است.

جدول ۱- شاخص های تحقیق

شاخص ها	
سطح زیر کشت اراضی آبی و دیم (هکتار)	X _۱
سطح کشت محصولات زراعی (گندم)	X _۲
سطح زیر کشت محصولات باغی (هکتار)	X _۳
سطح زیر کشت تولید نباتات صنعتی (دانه های روغنی)	X _۴
تعداد بهره برداران گلخانه ای	X _۵
تعداد شرکتهای تعاونی کشاورزی فعال	X _۶
حداکثر ظرفیت منابع	X _۷
راه ارتباطی (کیلومتر)	X _۸

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات به صورت آمار توصیفی و استنباطی با استفاده از روش PSI که مخفف عبارت Preference selection index یا شاخص انتخاب ارجحیت از روشهای تصمیم گیری چند معیاره می باشد صورت گرفته است این روش توسط مانیا و بیته در سال ۲۰۱۰ ارائه شد. در روش پیشنهادی لازم نیست که اهمیت نسبی بین صفات اختصاص یابد. علاوه بر این، نیازی به محاسبه وزن صفات درگیر در تصمیم گیری در این روش نیست. این روش زمانی مفید است که در تصمیم گیری درباره اهمیت نسبی بین صفات اختلاف نظر وجود داشته باشد. از مزیت های این روش این است که توسط ماتریس تصمیم معیار-گزینه هم میتواند وزن معیارها را محاسبه کند و هم گزینه ها را رتبه بندی نماید. ماتریس تصمیم این روش، وزن معیارها توسط الگوریتم خود روش محاسبه می شود. در روش PSI، نتایج براساس مفهوم آمار و بدون نیاز به وزن صفات استوار است. این روش برای هر تعداد از ویژگی ها قابل استفاده است.

مراحل محاسبه شاخص انتخاب ارجحیت به شرح ذیل است:

گام اول: شناسایی هدف، گزینه ها و معیارها

گام دوم: تشکیل ماتریس تصمیم^۱

گام سوم: نرمال کردن ماتریس تصمیم

برای نرمال سازی داده ها از روابط ذیل استفاده می شود:

برای شاخص های مثبت:

$$(۱) \quad R_{ij} = \frac{X_{ij}}{x_{jmax}}$$

برای شاخص های منفی:

$$(۲) \quad R_{ij} = \frac{x_j^{min}}{x_{ij}}$$

گام چهارم: تعیین مقدار میانگین ماتریس نرمال شده

$$(۳) \quad \theta_i = \sum_{j=1}^n (R_{ij} W_j)$$

گام پنجم: محاسبه مقدار تفاوت هر معیار (jQ)

$$(۴) \quad N = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^n R_{ij}$$

گام ششم: محاسبه انحراف هر معیار

$$(۵) \quad \phi_j = \sum_{i=1}^m (R_{ij} - N)^2$$

گام هفتم: محاسبه وزن معیارها

$$(۶) \quad \Omega_j = 1 - \phi_j$$

گام هشتم: محاسبه PSI برای هر گزینه و رتبه بندی گزینه ها

$$(۷) \quad W_j = \frac{\Omega_j}{\sum_{j=1}^n \Omega_j}$$

در انتها، گزینه ای که بیشترین مقدار شاخص انتخاب ارجحیت را بگیرد، بیشترین امتیاز را خواهد داشت.

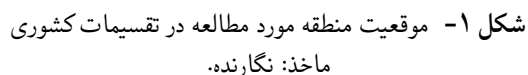
۳-۱- ویژگی های منطقه مورد مطالعه

پژوهش حاضر در جهت اولویت بندی و معرفی ارجح ترین شهرستان برای استقرار صنایع تبدیلی در استان آذربایجان شرقی می باشد. از آنجا که فعالیت بیشتر مردم ساکن روستاها در محدوده مورد مطالعه در بخش کشاورزی است، استقرار چنین صنایعی می تواند به توسعه نواحی روستایی و افزایش رفاه اقتصادی کمک بسیاری کند. محدوده پژوهش استان آذربایجان شرقی است که شامل ۲۰ شهرستان هست. همچنین آذربایجان شرقی ششمین استان پرجمعیت ایران محسوب می شود. این استان از سمت

شمال به جمهوری‌های آذربایجان، ارمنستان و نخجوان، از سمت غرب و جنوب غرب به استان آذربایجان غربی، از سمت شرق به استان اردبیل و از سمت جنوب شرق به استان زنجان مرزبندی شده‌است.

استان دارای آب و هوای سرد کوهستانی بوده و کل محدوده آن را کوه‌ها و ارتفاعات تشکیل داده‌اند. مساحت استان آذربایجان شرقی ۴۵,۴۹۱ کیلومتر مربع است و جمعیت آن نیز در سال ۱۴۰۰ خورشیدی بالغ بر ۴,۰۴۰,۴۰۰ نفر برآورد شده‌است. مرکز استان آذربایجان شرقی، کلان‌شهر تبریز است. آذربایجان شرقی رتبه اول صادرات غیرنفتی در کشور را داراست.

مساحت اراضی مستعد کشاورزی استان بالغ بر ۴۱۲/۱ میلیون هکتار یعنی حدود ۲۷ درصد مساحت استان بوده و سطح مراتع و جنگل‌های ارزشمند استان که به‌عنوان یکی از ذخیره‌گاه‌های ژنتیکی کره زمین شناخته شده است به ترتیب ۵۱۴/۲ میلیون هکتار و ۱۸۸ هزار هکتار می‌باشد. مساحت اراضی زراعی استان (با احتساب آیش) حدود ۳۱۰/۱ میلیون هکتار بوده که ۷۶ درصد آن را اراضی دیم و ۲۴ درصد آن را اراضی آبی تشکیل می‌دهند. پنج محصول عمده زراعی استان به ترتیب گندم، یونجه، جو، نخود و عدس می‌باشند. مساحت اراضی باغی استان بیش از ۱۰۲ هزار هکتار بوده که محصولات سیب درختی، انگور، زردآلو، بادام و گردو بیشترین سطح زیرکشت را به خود اختصاص داده است. در حال حاضر تعداد ۵۱۰ واحد گلخانه‌ای در سطح ۲۷۸ هکتار در حال بهره‌برداری بوده و تعداد ۱۰ واحد در سطح ۱۵۶ هکتار نیز در دست اجرا می‌باشد. بیش از ۲۷۹/۷ میلیون واحد دامی، تعداد ۹۵۲ واحد مرغداری گوشتی، تخم‌گذار و مادر با ظرفیت بالغ بر ۴/۲۳ میلیون قطعه و حدود ۵/۱ میلیون کندوی زنبورعسل مدرن و بومی با ظرفیت تولید ۴/۱۵ هزار تن عسل در سطح استان وجود دارد. کل تولیدات محصولات کشاورزی استان بیش از ۶/۴ میلیون تن بوده و از این مقدار حدود ۵۴ درصد شامل محصولات زراعی، ۲۸ درصد محصولات باغی و ۱۸ درصد سهم محصولات و فرآورده‌های دام و طیور و شیلات می‌باشد [۱۳].

همانطور که ذکر شد در پژوهش حاضر از ۸ شاخص برای انتخاب شهرستان ارجح جهت توسعه کارآفرینی در روستاها استفاده شده و شاخص های مورد نظر در بین ۲۰ شهرستان واقع در استان آذربایجان شرقی مورد بررسی قرار گرفتند، و مراحل کار در ادامه آورده شده است.

در شاخص انتخاب ارجحیت بعد از شناسایی معیارها و گزینه ها در گام اول، مرحله دوم تشکیل ماتریس تصمیم است.

جدول ۲- آمار شهرستانهای مورد مطالعه بر اساس شاخص های مورد استفاده در تحقیق

شهرستان ها	سطح زیر کشت اراضی آبی و دیم (هکتار)	سطح کشت محصولات زراعی (گندم)	سطح زیر کشت محصولات باغی (هکتار)	سطح زیر کشت تولید نباتات صنعتی (دانه های روغنی)	تعداد بهره برداران گلخانه ای	تعداد شرکتهای تعاونی کشاورزی فعال	حداکثر ظرفیت منابع	راه ارتباطی
آذرشهر	A۱	۱۷۷۸۰	۳۸	۴/۴	۰/۰۳	۰/۰۰۲	۳/۸۸۱	۰/۲۷
اسکو	A۲	۱۴۰۵۱۰	۴۰۲۹۰	۱۰۵۶۰	۰/۰۱۰۰	۰/۰۱۰	۲۰۲۱۳	۰/۱۴۵
اهر	A۳	۵۶۰۶۲۰	۱۵۰۹۶۰	۵۰۱۴۰	۰/۰۱۰	۰/۰۰۲	۱۰۳۴۹	۰/۲۹۰
بستان آباد	A۴	۳۵۰۰۹۰	۱۱۰۴۱۰	۰۰۸۹۰	۰/۰۲۰	۰/۰۱۴	۱۰۶۷۴	۰/۲۶۲
بناب	A۵	۲۰۰۲۰۰	۷۰۱۴۰	۳۰۴۱۰	۰/۰۷۰	۰/۰۰۴	۶۰۵۸۴	۰/۲۳۱
تبریز	A۶	۲۶۰۱۹۰	۶۰۸۱۰	۱۰۶۳۰	۰/۰۷۶۰	۰/۰۰۳	۳۰۹۴۷	۰/۲۴۳
جلفا	A۷	۴۰۲۶۰	۰۰۳۶۰	۱۰۸۷۰	۰/۰۱۷۰	۰/۰۰۷	۰۰۵۹۲	۰/۲۳۲
چاراویماق	A۸	۳۵۰۳۴۰	۲۲۰۸۶۰	۰۰۳۴۰	۰/۰۰۰۰	۰/۰۰۳	۰۰۴۷۰	۰/۱۵۸
خداآفرین	A۹	۹۰۱۵۰	۳۰۱۷۰	۰۰۳۰۰	۰/۰۱۹۰	۰/۰۰۶	۱۰۹۱۸	۰/۲۴۹
سراب	A۱۰	۲۵۰۵۹۰	۷۰۴۵۰	۰۰۴۹۰	۰/۰۳۰	۰/۰۰۲	۱۰۲۲۹	۰/۱۶۷
شیستر	A۱۱	۹۰۰۶۰	۱۰۷۵۰	۳۰۳۵۰	۰/۰۸۰	۰/۰۱۶	۱۰۷۵۵	۰/۱۷۴
عجب شیر	A۱۲	۱۵۰۳۳۰	۳۰۹۰۰	۴۰۵۲۰	۰/۰۱۰۰	۰/۰۱۴	۴۰۲۷۳	۰/۲۴۱
کلبر	A۱۳	۱۹۰۴۷۰	۹۰۴۹۰	۰۰۵۵۰	۰/۰۷۰	۰/۰۰۲	۱۰۰۶۶	۰/۲۵۹
مراغه	A۱۴	۳۷۰۱۴۰	۱۶۰۱۵۰	۷۰۶۶۰	۰/۰۳۰	۰/۰۰۴	۳۰۴۲۷	۰/۱۹۷
مرند	A۱۵	۱۱۰۵۸۰	۳۰۳۵۰	۲۰۱۷۰	۱۰۱۸۰	۰/۰۱۱	۲۰۰۷۹	۰/۱۹۹
ملکان	A۱۶	۳۴۰۱۴۰	۸۰۹۵۰	۷۰۱۹۰	۰/۰۱۰	۰/۰۰۲	۵۰۶۷۸	۰/۲۷۵
میانه	A۱۷	۳۰۰۴۲۰	۱۳۰۳۳۰	۲۰۰۶۰	۰/۰۵۰	۰/۰۰۵	۱۰۵۵۳	۰/۲۲۳
ورزقان	A۱۸	۲۰۰۷۸۰	۵۰۶۸۰	۱۰۱۲۰	۰/۰۱۰	۰/۰۰۲	۱۰۱۴۲	۰/۲۲۴
هریس	A۱۹	۲۴۰۶۴۰	۸۰۴۹۰	۰۰۴۳۰	۰/۰۵۰	۰/۰۰۶	۱۰۳۹۷	۰/۲۳۲
هشترود	A۲۰	۶۹۰۶۰۰	۴۶۰۰۳۰	۱۰۹۰۰	۰/۰۳۰	۰/۰۰۲	۰۰۴۱۶	۰/۳۰۱

ماخذ: سالنامه آماری استان آذربایجان شرقی

گام سوم نرمالسازی ماتریس تصمیم است. اگر معیار مثبت باشد از فرمول شماره ۱ و اگر معیار منفی باشد از فرمول شماره ۲ استفاده میکنیم.

جدول ۳- استاندارد سازی شاخص‌های مورد استفاده در تحقیق

راه ارتباطی	حداکثر ظرفیت منابع	تعداد شرکتهای تعاونی کشاورزی فعال	تعداد بهره برداران گلخانه ای	سطح زیر کشت تولید نباتات صنعتی (دانه های روغنی)	سطح زیر کشت محصولات باغی (هکتار)	سطح کشت محصولات زراعی (گندم)	سطح زیر کشت اراضی آبی و دیم (هکتار)	شهرستان ها
۰.۸۹۶	۰.۶۰۵	۰.۴۰۴	۰.۱۱۱	۰.۰۲۵	۰.۵۷۴	۰.۰۸۳	۰.۲۵۵	آذرشهر
۰.۴۸۱	۰.۳۳۶	۰.۰۸۵	۰.۶۲۳	۰.۰۸۵	۰.۲۰۴	۰.۰۹۳	۰.۲۰۸	اسکو
۰.۹۶۳	۰.۲۰۵	۰.۳۲۳	۰.۱۳۶	۰.۰۰۸	۰.۶۷۱	۰.۳۴۷	۰.۸۱۴	اهر
۰.۸۶۸	۰.۲۵۴	۰.۲۴۲	۰.۸۴۶	۰.۰۱۷	۰.۱۱۶	۰.۲۴۸	۰.۵۰۴	بستان آباد
۰.۷۶۵	۱.۰۰۰	۰.۳۱۱	۰.۲۷۲	۰.۰۵۹	۰.۴۴۵	۰.۱۵۵	۰.۲۹۰	بناب
۰.۸۰۶	۰.۵۹۹	۰.۰۹۷	۰.۱۹۱	۰.۶۴۴	۰.۲۱۳	۰.۱۴۸	۰.۳۷۶	تبریز
۰.۷۷۱	۰.۰۹۰	۰.۱۰۹	۰.۴۰۱	۰.۱۴۴	۰.۲۴۴	۰.۰۰۸	۰.۰۶۱	جلفا
۰.۵۲۶	۰.۰۷۱	۱.۰۰۰	۰.۱۹۸	۰.۰۰۰	۰.۰۴۴	۰.۴۹۷	۰.۵۰۸	چاراویماق
۰.۸۲۸	۰.۲۹۱	۰.۲۴۶	۰.۳۷۷	۰.۱۶۱	۰.۰۳۹	۰.۰۶۹	۰.۱۳۱	خداآفرین
۰.۵۵۴	۰.۱۸۷	۰.۲۸۰	۰.۱۴۸	۰.۰۲۵	۰.۰۶۴	۰.۱۶۲	۰.۳۶۸	سراب
۰.۵۷۷	۰.۲۶۷	۰.۲۵۹	۱.۰۰۰	۰.۰۶۸	۰.۴۳۷	۰.۰۳۸	۰.۱۳۰	شیستر
۰.۷۹۹	۰.۶۴۹	۰.۵۱۵	۰.۸۷۰	۰.۰۸۵	۰.۵۹۰	۰.۰۸۵	۰.۲۲۰	عجب شیر
۰.۸۵۸	۰.۱۶۲	۰.۶۴۵	۰.۱۳۶	۰.۰۵۹	۰.۰۷۲	۰.۲۰۶	۰.۲۸۰	کلیبر
۰.۶۵۴	۰.۵۲۱	۰.۰۳۱	۰.۲۵۹	۰.۰۲۵	۱.۰۰۰	۰.۳۵۱	۰.۵۳۴	مراغه
۰.۶۶۱	۰.۳۱۶	۰.۲۰۹	۰.۷۰۴	۱.۰۰۰	۰.۲۸۳	۰.۰۷۳	۰.۱۶۶	مرند
۰.۹۱۴	۰.۸۶۲	۰.۷۴۱	۰.۱۱۱	۰.۰۰۸	۰.۹۳۹	۰.۱۹۴	۰.۴۹۱	ملکان
۰.۷۴۰	۰.۲۳۶	۰.۵۳۹	۰.۳۰۲	۰.۰۴۲	۰.۲۶۹	۰.۲۹۰	۰.۴۳۷	میانه
۰.۷۴۳	۰.۱۷۳	۰.۳۰۸	۰.۱۱۷	۰.۰۰۸	۰.۱۴۶	۰.۱۲۳	۰.۲۹۹	ورزقان
۰.۷۷۲	۰.۲۱۲	۰.۷۶۲	۰.۳۵۸	۰.۰۴۲	۰.۰۵۶	۰.۱۸۴	۰.۳۵۴	هریس
۱.۰۰۰	۰.۰۶۳	۰.۸۲۷	۰.۱۰۵	۰.۰۲۵	۰.۲۴۸	۱.۰۰۰	۱.۰۰۰	هشترود
۱۵.۱۷۶	۷.۰۹۹	۷.۹۳۴	۷.۲۶۵	۲.۵۳۴	۶.۶۵۵	۴.۳۵۳	۷.۴۲۷	sum

گام چهارم به محاسبه مقدار تفاوت هر معیار اختصاص دارد. در جدول ۴ مقدار تفاوت هر معیار محاسبه شده است.

جدول ۴- محاسبه میانگین عددی

شهرستان ها	سطح زیر کشت اراضی آبی و دیم (هکتار)	سطح کشت محصولات زراعی (گندم)	سطح زیر کشت محصولت باغی (هکتار)	سطح زیر کشت تولید نباتات صنعتی (دانه های روغنی)	تعداد بهره برداران گلخانه ای	تعداد شرکتهای تعاونی کشاورزی فعال	حداکثر ظرفیت منابع	راه ارتباطی
آذرشهر	۰.۲۵۵	۰.۰۸۳	۰.۵۷۴	۰.۰۲۵	۰.۱۱۱	۰.۴۰۴	۰.۶۰۵	۰.۸۹۶
اسکو	۰.۲۰۸	۰.۰۹۳	۰.۲۰۴	۰.۰۸۵	۰.۶۲۳	۰.۰۸۵	۰.۳۳۶	۰.۴۸۱
اهر	۰.۸۱۴	۰.۳۴۷	۰.۶۷۱	۰.۰۰۸	۰.۱۳۶	۰.۳۲۳	۰.۲۰۵	۰.۹۶۳
بستان آباد	۰.۵۰۴	۰.۲۴۸	۰.۱۱۶	۰.۰۱۷	۰.۸۴۶	۰.۲۴۲	۰.۲۵۴	۰.۸۶۸
بناب	۰.۲۹۰	۰.۱۵۵	۰.۴۴۵	۰.۰۵۹	۰.۳۷۲	۰.۳۱۱	۱.۰۰۰	۰.۷۶۵
تبریز	۰.۳۷۶	۰.۱۴۸	۰.۲۱۳	۰.۶۴۴	۰.۱۹۱	۰.۰۹۷	۰.۵۹۹	۰.۸۰۶
جلفا	۰.۰۶۱	۰.۰۰۸	۰.۲۴۴	۰.۱۴۴	۰.۴۰۱	۰.۱۰۹	۰.۰۹۰	۰.۷۷۱
چاراویماق	۰.۵۰۸	۰.۴۹۷	۰.۰۴۴	۰.۰۰۰	۰.۱۹۸	۱.۰۰۰	۰.۰۷۱	۰.۵۲۶
خداآفرین	۰.۱۳۱	۰.۰۶۹	۰.۰۳۹	۰.۱۶۱	۰.۳۷۷	۰.۲۴۶	۰.۲۹۱	۰.۸۲۸
سراب	۰.۳۶۸	۰.۱۶۲	۰.۰۶۴	۰.۰۲۵	۰.۱۴۸	۰.۲۸۰	۰.۱۸۷	۰.۵۵۴
شبهسر	۰.۱۳۰	۰.۰۳۸	۰.۴۳۷	۰.۰۶۸	۱.۰۰۰	۰.۲۵۹	۰.۲۶۷	۰.۵۷۷
عجب شیر	۰.۲۲۰	۰.۰۸۵	۰.۵۹۰	۰.۰۸۵	۰.۸۷۰	۰.۵۱۵	۰.۶۴۹	۰.۷۹۹
کلبر	۰.۲۸۰	۰.۲۰۶	۰.۰۷۲	۰.۰۵۹	۰.۱۳۶	۰.۶۴۵	۰.۱۶۲	۰.۸۵۸
مراغه	۰.۵۳۴	۰.۳۵۱	۱.۰۰۰	۰.۰۲۵	۰.۲۵۹	۰.۰۳۱	۰.۵۲۱	۰.۶۵۴
مرند	۰.۱۶۶	۰.۰۷۳	۰.۲۸۳	۱.۰۰۰	۰.۷۰۴	۰.۲۰۹	۰.۳۱۶	۰.۶۶۱
ملکان	۰.۴۹۱	۰.۱۹۴	۰.۹۳۹	۰.۰۰۸	۰.۱۱۱	۰.۷۴۱	۰.۸۶۲	۰.۹۱۴
میانه	۰.۴۳۷	۰.۲۹۰	۰.۲۶۹	۰.۰۴۲	۰.۳۰۲	۰.۵۳۹	۰.۲۳۶	۰.۷۴۰
ورزقان	۰.۲۹۹	۰.۱۲۳	۰.۱۴۶	۰.۰۰۸	۰.۱۱۷	۰.۳۰۸	۰.۱۷۳	۰.۷۴۳
هریس	۰.۳۵۴	۰.۱۸۴	۰.۰۵۶	۰.۰۴۲	۰.۳۵۸	۰.۷۶۲	۰.۲۱۲	۰.۷۷۲
هشترود	۱.۰۰۰	۱.۰۰۰	۰.۲۴۸	۰.۰۲۵	۰.۱۰۵	۰.۸۲۷	۰.۰۶۳	۱.۰۰۰
Sum	۷.۴۲۷	۴.۳۵۳	۶.۶۵۵	۲.۵۳۴	۷.۲۶۵	۷.۹۳۴	۷.۰۹۹	۱۵.۱۷۶

جدول ۵- میانگین عددی هر شاخص

سطح زیر کشت اراضی آبی و دیم (هکتار)	سطح کشت محصولات زراعی (گندم)	سطح زیر کشت محصولت باغی (هکتار)	سطح زیر کشت تولید نباتات صنعتی (دانه های روغنی)	تعداد بهره برداران گلخانه ای	تعداد شرکتهای تعاونی کشاورزی فعال	حداکثر ظرفیت منابع	راه ارتباطی	
N	۰.۳۷۱۳	۰.۲۱۷۷	۰.۳۳۲۸	۰.۱۲۶۷	۰.۳۶۳۳	۰.۳۹۶۷	۰.۳۵۵۰	۰.۷۵۸۸

$$N = 1 \setminus 20 * (sum x)$$

جدول شماره ۶- محاسبه ارزش عددی شاخص‌ها و انحراف معیار

شهرستان ها	سطح زیر کشت اراضی آبی و دیم (هکتار)	سطح کشت محصولات زراعی (گندم)	سطح زیر کشت محصولات باغی (هکتار)	سطح زیر کشت تولید نباتات صنعتی (دانه‌های روغنی)	تعداد بهره برداران گلخانه‌ای	تعداد شرکتهای تعاونی کشاورزی فعال	حداکثر ظرفیت منابع	راه ارتباطی
θ_j	۱.۰۰۹۱	۰.۹۲۳۸	۱.۵۹۵۴	۱.۱۷۳۲	۱.۵۶۴۶	۱.۴۳۴۵	۱.۳۲۴۹	۰.۴۰۱۳
Ω_j	-۰.۰۰۰۹	۰.۰۰۷۶	-۰.۰۵۹۵	-۰.۰۱۷۳	-۰.۰۵۶۵	-۰.۰۴۳۵	-۰.۰۳۲۵	۰.۵۹۹
ω	۰.۰۰۰۶	-۰.۰۰۵۳	۰.۰۴۱۷	۰.۰۱۲۱	۰.۰۳۹۶	۰.۰۳۰۵	۰.۰۲۲۸	۰.۴۲۰-

جدول ۷- امتیاز نهایی شاخص انتخاب ارجحیت برای گزینه‌های مورد مطالعه در استان

شهرستان	θ_j	رتبه بندی
آذرشهر	۰.۱۶۹	۹
اسکو	۰.۲۳۹	۷
اهر	۰.۰۶۲	۱۴
بستان‌آباد	۰.۱۴۲	۱۰
بناب	۰.۲۹۵	۶
تبریز	۰.۰۶۵	۱۳
جلفا	۰.۰۰۸	۱۵
چاراویماق	۰.۱۷۴	۸
خداآفرین	-۰.۰۲۴	۱۷
سراب	-۰.۰۲۳	۱۶
شیراز	۰.۴۸۳	۲
عجب‌شیر	۰.۵۶۷	۱
کلبر	-۰.۰۴۵	۱۸
مراغه	۰.۳۶۱	۵
مرند	۰.۳۷۳	۴
ملکان	۰.۴۶۸	۳
میانه	۰.۱۳۲	۱۱
ورزقان	-۰.۰۷۵	۲۰
هریس	۰.۱۱۹	۱۲
هشترود	-۰.۰۵۲	۱۹

شکل ۱- وضعیت شاخص انتخاب ارجحیت در شهرستانهای استان آذربایجان شرقی

میزان امتیاز شاخص انتخاب ارجحیت برای شهرستانهای مورد بررسی استان محاسبه شده است. در این میان بیشترین امتیاز شاخص انتخاب ارجحیت به شهرستان عجبشیر با امتیاز (۵۶۷٪) اختصاص یافته است و شهرستان ورزقان با میزان امتیاز (۷۵٪-) کمترین امتیاز را کسب کردند. با توجه به نتایج بدست آمده شهرستان عجبشیر با بیشترین امتیاز از نظر شاخص انتخاب ارجح به عنوان شهرستان مورد نظر برای مکانیابی و توسعه کارآفرینی انتخاب شد.

۵- بحث و نتیجه گیری

امروزه کارآفرینی در بسیاری از کشورها به عنوان ابزاری کلیدی جهت رشد و توسعه محسوب میشود و به ویژه توجه به کارآفرینی روستایی میتواند نقش مهمی در کاهش نابرابری ها ایفا کنند [۴] و با توجه به ادبیات مطرح شده در این زمینه، کارآفرینی روستایی میتواند به عنوان یک رویکرد اساسی و موازی با اهداف توسعه روستایی به حل مسائل توسعه روستایی کمک نماید. در واقع در این رویکرد، روستاها از کارکرد فعلی آنها که کارکرد سکونتگاهی و تولیدی معیشتی است تبدیل به کانونهای تولیدی متکی به زنجیره های کسب و کار و خلق ارزش میشود. در این راستا از یک سو، شناخت ظرفیتهای و قابلیتهای سکونتگاههای روستایی و از سوی دیگر تنظیم صحیح و به سامان نحوه رایج

خدمات مناسب به آنها به منظور بهره‌گیری عقلایی از این قابلیت‌ها، از گام‌های اولیه و اساسی است که باید به نحوی متین و استوار برداشته شود [۴].

بر این اساس، برنامه‌ریزی برای متنوع‌سازی اشتغال در روستاها و به ویژه کارآفرینی روستایی، از اولویت‌های اساسی است. کارآفرینی روستایی با ایجاد فرصت‌های شغلی و تولید ثروت و بهبود شرایط اقتصادی، پیش‌زمینه‌ای اساسی برای ارتقای سطح توسعه جامعه روستایی است [۵].

بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که کارآفرینی روستایی راهکاری جدید در نظریه‌های توسعه برای توانمندسازی و ظرفیت‌سازی در مناطق روستایی به منظور تغییر الگوی زندگی کنونی به الگوی مطلوب و شایسته انسانی، کاهش شکاف شهر-روستا، و ایجاد برابری اقتصادی، اجتماعی، محیطی و نهادی است [۱۰].

علاوه بر فراهم‌سازی زیرساخت‌ها باید زمینه‌های نهادسازی، بهبود مؤلفه‌های فردی و سایر مؤلفه‌های توسعه کارآفرینی را در روستاها فراهم کرد. تا بدین طریق زمینه شکوفایی اقتصادی از طریق کارآفرینی در روستاها فراهم گردد و با تقویت این زمینه‌ها می‌توان انتظار داشت که کارآفرینی در روستاها افزایش یابد و مشکل بیکاری و مهاجرت حل شود، و در نتیجه درآمد افزایش می‌یابد و باعث توسعه روستا و توانمندی روستاییان می‌شود.

در منطقه مورد مطالعه، شهرستان عجبشیر به عنوان انتخاب ارجح که دارای ظرفیت محلی بالایی نسبت به بقیه شهرستان‌های استان آذربایجان شرقی جهت توسعه کارآفرینی دارا است. با توجه به شرایط منطقه، شهرستان عجب شیر در حوزه باغداری، تولید قابل توجهی دارد. گردو، بادام و پسته محصولات هستند که با توجه به کاربرد‌های فراوانی که دارند بسیار تولید می‌شوند. به طور مثال با کاشت درخت گردو می‌توانید از مغز، پوست سبز، برگ و چوب‌های این درخت استفاده نمایید. گردو و بادام جزء محصولات هستند که میزان تولید زیادی دارند و تولید فرآورده‌های حاصل از آن‌ها مانند روغن گردو و بادام از مشاغل پیشنهادی در این حوزه است. ایران وضعیت بسیار خوبی در زمینه صادرات گردو دارد، اما خام‌فروشی این محصول باعث شده آن‌طور که باید و شاید به پتانسیل این محصول توجه نشود. با توجه به ظرفیتی که در شهرستان عجب شیر برای تولید روغن بادام و گردو وجود دارد، احداث واحدهای تولید این دو لازم است و صرفه اقتصادی بسیار خوبی را نیز به همراه دارد.

بنابراین جهت توسعه کارآفرینی در این شهرستان باید ظرفیت محلی در تولید گردو و بادام و پسته را لحاظ کنیم. همچنین در عجب شیر تولید شیر با ظرفیت بالایی در حال انجام است. شیر تولید شده به ۳ کارخانه ی تولید لبنیات در تبریز، بناب و مراغه فرستاده می شود. در صورتی که می توان برای تولید لبنیات در همین شهرستان اقدام کرد و به جای فروش شیر خام می توان با فروش فرآورده های متنوع حاصل از آن، درآمد بیشتری کسب کرد.

توضیحات

۱. ماتریسی که ستون های آن را معیارها و سطرهای آن را گزینه های پژوهش در اختیار دارند.

مرجع ها

- [۱] ازکیا، مصطفی؛ غفاری، غلامرضا (۱۳۸۰). پژوهش و جامعه: بررسی رابطه بین انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی سازمان یافته روستاییان در نواحی روستایی شهرستان کاشان. اقتصاد کشاورزی و توسعه، دوره ۳۶، شماره ۹، صص ۱۷۴-۱۰۶.
- [۲] ایمانی، بهرام؛ عظیمی، احمد (۱۴۰۰). بررسی قابلیت ها و ظرفیت های توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی (مورد مطالعه: روستاهای بخش خورش رستم شهرستان خلخال). روستا و توسعه پایدار فضا، دوره ۸، شماره ۲، صص ۱-۱۶.
- [۳] حسینی نیا، غلامحسین؛ فلاحتی، هادی (۱۳۹۶). عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی روستایی (نمونه مطالعه: مناطق روستایی شهرستان منوجان). پژوهش های روستایی، دوره ۲۹، شماره ۸، صص ۲۵-۳۵.
- [۴] رحمانی فضلی، عبدالرضا؛ عزیزپور، فرهاد؛ شامانیان، مریم (۱۳۹۸). تحلیل ظرفیت های توسعه کارآفرینی در ناحیه روستایی دامغان. اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دوره ۲۸، شماره ۸، صص ۱۳۳-۱۵۶.
- [۵] رضایی، پژمان (۱۳۹۶). بررسی اثرات گردشگری در توسعه کارآفرینی روستاهای ساحلی (منطقه مورد مطالعه: روستاهای ساحلی شهرستان سامان، استان چهارمحال و بختیاری).
- [۶] زندیه، شهنام؛ صراف زاده قزوینی، اصغر؛ سخدری، کمال (۱۴۰۰). توسعه مدل کارآفرینی روستایی در ایران از طریق مطالعه نقش میانجی توانمندسازی روستاییان. روستا و توسعه، دوره ۹۶، شماره ۲۴، صص ۱۴۱-۱۶۹.

- [۷] سالنامه آماری استان آذربایجان شرقی (۱۳۹۹)، برنامه و بودجه استان.
- [۸] صادقی، مهدی؛ ستایش‌منش، مهدی (۱۴۰۱). بررسی و ارزیابی ظرفیت‌های نواحی روستایی در جهت توسعه کارآفرینی (مطالعه موردی: دهستان پنجه علی شمالی، شهرستان قروه). جغرافیا و روابط انسانی، دوره ۱۷، شماره ۵، صص ۱-۲۵.
- [۹] عباسی، غلامرضا؛ کاکائی، حمید (۱۴۰۱). بررسی الگوهای توسعه اقتصادی مبتنی بر اشتغال و کارآفرینی در مناطق روستایی ایران (با تأکید بر نمونه‌های منتخب داخل و خارج کشور). نشریه علمی رویکردهای پژوهشی نوین مدیریت و حسابداری، دوره ۶، شماره ۲۳، صص ۷۱۶-۷۴۳.
- [۱۰] فراهانی، حسین؛ حاجی‌حسینی، سمیرا (۱۳۹۲). ارزیابی ظرفیت‌های نواحی روستایی برای توسعه کارآفرینی و توانمندسازی روستاییان (مطالعه موردی: روستاهای بخش شال شهرستان بوئین زهرا). پژوهش‌های روستایی، دوره ۱۶، شماره ۴، صص ۷۱۵-۷۴۸.
- [۱۱] قدیری‌معصوم، مجتبی؛ طهماسبی، بهمن؛ شکریانی، عباس؛ کارخانه، معصومه (۱۳۹۸). نقش ظرفیت‌های کارآفرینی در توسعه فضاهای پیراشهری مورد: شهرستان اسلامشهر. توسعه فضاهای پیراشهری، دوره ۲، شماره ۱، صص ۳۵-۴۶.
- [۱۲] هاشمی، سعید، ایمنی، سیاوش، مطیعی‌لنگرودی، سید حسن؛ قدیری‌معصوم، مجتبی؛ رضوانی، محمد رضا (۱۳۹۲). توسعه کارآفرینی روستایی با تأکید بر نهادهای محلی - مطالعه موردی: بهاباد، استان یزد.
- [۱۳] ویژه نامه کشاورزی (۱۴۰۱)، جهاد کشاورزی استان آذربایجان شرقی.
- [14] Bagal, Y., Ghosh, P., and Kaur, P. (2022). Entrepreneurship as a Tool for Rural Socio-economic Development. *Planta*, 4, 877-883.
- [15] Bebbington, A., Dharmawan, L., Fahmi, E., and Guggenheim, S. (2006). Local capacity, village governance, and the political economy of rural development in Indonesia. *World development*, 34(11), 1958-1976.
- [16] Dabson, B. (2001). Supporting rural entrepreneurship. *Exploring policy options for a new rural America*, 35-48.
- [17] Devadas, U.M., and Silong, A.D. (2011). Applications of grounded theory methods in researching rural entrepreneurship development. *The Journal of International Social Research*, 19 .

- [18] Hazarika, S. (2016). Skill development for rural entrepreneurship: A study on state institute of rural development (SIRD), Assam. *International Journal of Research and Analytical Reviews*, 3(3), 61–66.
- [19] Mazhari, R., Mohammadi Khyareh, M., Khayrandish, M., and Jahanbakhsh Rostami, M. (2017). Ranking the Effective Factors on the Development of Agricultural Entrepreneurship in Rural Development (Case Study of Kouhestan District, Rostamkola City). *Journal of Entrepreneurial Strategies in Agriculture*, 4(7), 30–38. doi:10.29252/jea.4.7.30.
- [20] Nugroho, I., Hanafie, R., Negara, P.D., and Yuniar, H.R. (2021). Social Capital and Social Capacity in Rural Ecotourism Development. *Indonesian Journal of Geography*, 53.

ندا بیرقی خطیبی

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی
تهران، دانشگاه تربیت مدرس.
رایانشانی: neda.beiraghi@modares.ac.ir